Meningsfulde processer for mennesker i forandring

– udvikling i den liminale fase

Af Gitte Xenia Rymark, juni 2024

Du slipper kanten og svømmer ud i noget ukendt. Du gør det, *før* du kan ane konturerne af det nye, der venter dig. Du er på tærsklen til noget nyt, i et limbo af ingenting og alting, hvor intet helt er slut. Alt er stadig muligt, og her finder du et sted, hvor du kan udvikle dig. I denne liminale fase mellem hér og dér sker der store personlige transformationer. Du kender det måske allerede: Du møder de inderste dynamikker i forandringens proces, som sætter et varigt aftryk i din inderste væren.

Det er i denne fase, hvor vi venter, lytter, og stiller spørgsmål frem for at have svar, at vi rykker os som mennesker. Det er også hér, forretningslivet burde spidse ører, da ægte innovation ofte sker i denne liminale fase.

Har du oplevet at 'være i opsagt job, men ikke stoppet', ' være ledig dimittend mellem studie og job', 'have en forretnings-ide, men ikke turde trykke på CVR-knappen'?
Eller på et mere personligt plan 'afvente et svar på en biopsi', 'prøve på at blive forælder', 'sidde i venteværelset mens din kære opereres' eller 'opdaget din partner er utro, men endnu ikke konfronteret vedkommende'?
Du befinder dig i en liminal fase. Selv hvis du ikke har oplevet disse præcise situationer, har du sikkert oplevet andre eksempler på at være i en liminal fase, da dette er en del af det levede liv. Disse eksempler er strukturelle positioner i samfundet, hvor du er placeret i en situation, der kommer efter noget, der er endegyldigt ændret og før 'det nye' indtræffer.

Liminalitet, som begreb, opstod for første gang tilbage i starten af 1900-tallet, da den franske antropolog Arnold Van Gennep introducerede overgangsriter i bogen "Les rites de passage" (Gennep, 1908). Overgangsriter er, ifølge Gennep, de ritualer som bestemmer overgange fra ét stadium til et andet. Især den midterste liminale fase (efter løsrivelse og før reintegration) interesserede Victor Turner så meget at han, inspireret af Gennep og med afsæt i sit feltarbejde i overgangsriterne hos ndembuerne i Zambia i 1950'erne, skrev sin klassiske artikel "*Betwixt and Between: The Liminal Period in Rites de Passage*" (Turner, 1964).
Hér beskriver han at: "*Hvis vores grundlæggende samfundsmodel er en "positionsstruktur", må vi betragte perioden med margin eller "liminalitet" som en interstrukturel situation".* (Egen oversættelse - Turner, 1964, s. 46)

Turner præsenterer hér det fundament, som hans tanker om begrebet liminalitet hviler på: Hvis vores grundlæggende samfundsmodel er en strukturering af positioner, så må vi

betragte den liminale fase, som en interstrukturel situation og position. Altså perioden *mellem* et individids to positioner i et struktureret samfund.

Dette ’at være mellem positioner’ er illustreret på forsidefotoet fra hans bog *The forest of symbols: aspects of Ndembu ritual* (Turner, 1991), der viser unge fra Ndembu i manddomsritualet. De er ikke længere børn og endnu ikke mænd.

De er positioneret interstrukturelt - i en liminal fase.

For at bringe dette ind i en mere samtidig og relevant kontekst, kan det eksemplificeres ved fasen fra for eksempel børnehavebarnets sidste dag i børnehaven til første skoledag. I dette eksempel indeholder den liminale fase blandt andet start i SFO samt indkøb af skoletaske og penalhus. Barnet mister sin status som ’børnehavebarn’, før det bliver ’skoleelev’. Barnet er positioneret interstrukturelt og i en liminal fase.

Denne mellemtilstand i en rituel proces giver ”*… spillerum for forandring, og et forhold, Turner aldrig slap sin interesse for. Igennem hele sit arbejdsliv brugte han det etnografiske materiale, han hentede under sit feltarbejde hos ndembuerne i Zambia i 1950'erne, som basis for sin epokegørende tænkning og begrebsudvikling*.” (Hastrup, 2020, s. 350)

I Turners ritualteori beskriver han at individet i den liminale fase strukturelt har mistet alt det, der tidligere var: ”*Vedkommende i den liminale fase er strukturelt, hvis ikke fysisk "usynligt". ... Et samfunds strukturelle definitioner tillader ikke eksistensen af en ikke-dreng og ikke-mand, hvilket er hvad en nybegynder i et mandligt pubertetsritual er*” (Egen oversættelse - Turner, 1964, s. 47)

I samfundets struktur har vedkommende altså mistet sin position, status, rang, slægt. Det er et overgangsvæsen som er omgivet af strukturel usynlighed, tvetydighed og en neutral position. Foruden at have mistet dette skal vedkommende bevæge sig gennem strukturelle positioner i en hierarkisk ramme, hvor autoritet ikke nødvendigvis er repræsenteret på et juridisk grundlag, men som forelægges af autoritære personer, der synes at handle på vegne af det fælles bedste og interesse. (Turner, 1964)

Faciliteringen af disse ændringer varetages ofte af autoriteter i samfundet som f.eks. lederen, lægen, jobcenteret, fertilitetsklinikken og lign. Og individet er dét Turner vil kalde strukturel usynlig: ”*Den strukturelle "usynlighed" af den liminale person har en dobbelt karakter. De er på én gang ikke længere klassificeret og endnu ikke klassificeret”.* (Egen oversættelse - Turner, 1967, s. 48). Man er således ikke længere *noget* og endnu ikke klassificeret som *noget andet*. Separation er et socialt eksempel på en autoritær styring af en

liminal fase i ægteskabets opløsning: Ikke længere ægtefolk, men endnu ikke skilt. Ikke længere klassificeret og endnu ikke klassificeret.

I Turners artikel redegør han for effekten af, hvad den liminale fase gør ved individet. Gennem hans studier af rituelle handlinger i Zambia fik han øje på, at de handlinger, som samfundets autoritet påfører individet med et fælles bedste i sigte, ikke nødvendigvis føles, som et rart sted at være for den enkelte. Vi genkender dette i samtiden som 'angst for forandring'.

Turner tilbyder et blik på de positive aspekter af liminalitet. Han gør rede for at viden, som opnås i denne liminale fase, kan ændre liminarens inderste natur. Han skriver om denne viden:

> Den mystiske viden eller "gnosis" opnået i den liminale periode menes at ændre vedkommendes inderste natur og præge, som et sejl præger voks, med egenskaberne ved hans nye tilstand. Det er ikke blot en tilegnelse af viden, men en forandring i væren. Vedkommendes tilsyneladende passivitet afsløres, som en opsamling af kræfter, der vil blive aktive, efter at den sociale status er blevet omdefineret i integrationsritualerne. (Egen oversættelse - Turner, 1964, s. 51)

Der er således ikke kun tale om ren tilegnelse af viden, men også om en forandring i den enkeltes væren. Turner viser, at begrebet liminalitet ikke kun skal ses som en strukturel fase i overgangen mellem positioner, men også kan ses, som et stadie af refleksion hos den enkelte.

Kan vi bruge Turners forståelse af liminalitet til i højere grad at omfavne og byde denne liminale fase velkommen, når vi ved at denne ændring, trods et eventuelt ubehag i øjeblikket, kan bringe os refleksion, indsigt, udvikling og erfaring?

Kan aktører i samfundets strukturelle positioner i højere grad anvende denne viden til at støtte mennesker i liminale faser med henblik på at høste fordelene ved liminalitet? Hvordan ville ledighed, on-boarding, off-boarding, patienthåndtering, uddannelser, forældreskab, parterapi, førskolegruppen i børnehaven og køen i dagligvarebutikken se ud, hvis vi så på denne fase i et liminalt perspektiv?

Turners begreb om liminalitet handler om et stadie, hvor der er en vis frihed til at eksperimentere med eksistensfaktorer (Turner, 1964). Han viser os, at læring kan finde sted i den liminale fase, hvor alt er under forandring. I de kulturer, han studerede, var disse ritualer og svære liminale faser en fast del af kulturen, og denne pådragelse af eksistentiel smerte var en del af overgangen fra én social position til en anden. Individerne fik en fortrolighed i at gennemgå disse faser livet igennem.

Frygten for forandring blev mindre gennem erfaring med liminalitet og resultatet af den liminale fase var derfor ikke kun synligt i de strukturelle positioner i samfundet – det var også noget, der skete inde i den enkelte, skabt gennem et refleksionens rum, hvor der er plads, fortrolighed og frihed til at arbejde med tanker om egen eksistens.

Litteraturliste

Canger, T. og Ellegaard, T. (2019). Overgange – i lyset af det moderne intentionelle liv – findes liminaliteten? *Dansk pædagogisk Tidsskrift*: https://dpt.dk/wp-content/uploads/2020/01/dpt_4-2019.pdf

Cook-Sather, A. and Alter, Z. (2011): What Is and What Can Be: How a Liminal Position Can Change Learning and Teaching in Higher Education. *American Anthropological Association.* https://anthrosource.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1548-1492.2010.01109.x

Deegan, M. J. & Hill, M. R. (1991), Doctoral Dissertations as Liminal Journeys of the Self: Betwixt and between in Graduate Sociology Programs. *American Sociological Association*. https://doi.org/10.2307/1318198

Gennep, A. (1908). Rites de passages. *The university of Chicago Press*: https://archive.org/details/theritesofpassage/page/n3/mode/2up?view=theater

Hastrup, K. (2020). *Klassiske og moderne antropologiske tænkere*. Hans Reitzels Forlag

Turner, V. (1964). Betwixt and Between: The Liminal Period in Rites de Passage. *Reprinted in Myth, Ritual, Symbolism and Taboo.* https://blogs.baruch.cuny.edu/outsiders/files/2015/01/Victor-Turner-Betwixt-and-Between.pdf

Turner, V. (1991). *The forest of symbols: aspects of Ndembu ritual*. Ithaca: Cornell University Press